

מיכל שכנאי / על פידון הברוש

אוצרת: ענת גטניו

"לכל מראה נושן יש רגע של הולדת", כתב נתן אלתרמן בשירו "ירח", ששורה מתוכו נבחרה ככותרת לתערוכה.¹ בעבודותיה של מיכל שכנאי המוצגות בה, נולדים מחדש דימויים מופרים שליקטה מסביבתה – דימויים הנושאים את המטען הגנטי של ה"ישראליות": אקורדיון, מנגל, אבוב, מגדל מים, את חפירה, מימייה וכיוצא באלה. מחפצים מקומיים איקוניים אלה, שמקורם במרחבים שונים של הזיכרון הקולקטיבי, היא בונה תצרפים בלתי צפויים המציעים קריאה חדשה.

עולם דימויים מקביל השזור בעבודות מאזכר פולחנים ארכיטיפיים של תרבויות ממקומות וזמנים אחרים (טוטם, קריאטורות, הילה, כנפיים, עורב), ושופך אור על ההיבט הפולחני-אידיאולוגי של הטקסים הציוניים והקייבוציים. האובייקטים הפיסוליים מאורגנים במבנים דמויי מזבח, טוטם או איקונין, בשפה מאולתרת המבטלת את מעמדם המקודש. תצוגה זו מחזקת אמנם את מעמדם כשרידים קדושים ("רליקים"), אך הפולחניות שלהם מתפרקת בתוך מעטפת של גיחוך והומור.

ההיברידיות של עבודתה מתבטאת גם בבחירת חומרי הפיסול ובנראות הפרומה של האובייקטים. שכנאי "חונטת" חפצי רדי-מייד בבטון (החומר המזוהה עם פיסול ההנצחה והמודרניזם הציוני-ישראלי), ומקשטת אותם בעלי זהב או בפלסטיק צבעוני המנוגדים לשפה החומרית הכבדה, המחוספסת והדלה.

העיקרון הקולאז' מאפיין גם את עבודות המסך הליריות שבתערוכה. קטעים טקסיים של פולחנים חקלאיים ואחרים לוקטו מארכיונים או מתיעוד ברחבי הרשת, הוצאו מהקשרם ורוקנו מתוכנם. הם הוטמעו בקומפוזיציות חדשות ופיוטיות, החוקרות את ההיבט המיתולוגי של מסורת טקסי ההתיישבות.

קנה-המידה של העבודות בתערוכה נע במנעד שבין העצמה להקטנה – בין הכובד של הפיסול האנדרטאי לבין הקלילות של האובייקט המיניאטורי. תנועה דומה מאפיינת גם את מבנה התערוכה, שמסלולה עובר מן החלל הציבורי הפתוח אל הצבה כמו-ביתית הנסתרת מאחורי קירות.

יצירי הכלאיים ששכנאי בוראת מבטלים כל היררכיה ומעוררים תחושות מנוגדות של מופרות וזרות, אירוניה וכאב. כמי שעבודתה ניזונה מבית גידולה בקיבוץ בעמק יזרעאל, ובהיותה בת שכולה, עולם הערכים של "השבט" שמילא את עולמה קרס והותיר אחריו ריקנות. מסגרות האידיאולוגיה הופרטו והתפוגגו והטקסים נותרו ריקים מתוכן. בעבודתה היא נותנת ביטוי לאתוס המתפרק אך גם לגעגוע וכמיהה לערכים משמעותיים שמעבר לאני. העבודות המוצגות בתערוכה נוצרו בארבע השנים האחרונות. כיום, בעקבות השבעה באוקטובר וחזרתם של הקייבוצים לסדר-היום הציבורי כיישובים משמעותיים המתאפיינים בחוסן קהילתי, משתנה גם המבט על העבודות ועל התכנים שבבסיס התערוכה.

¹ נתן אלתרמן, "ירח", כוכבים בחוץ (תל-אביב: יחדיו, 1938).